

De psychosociale gevolgen van een faillissement

door M. Ausems, C. v.d. Burgt, en F. Gerards

Samenvatting

Naar de psychosociale gevolgen van een faillissement is geen onderzoek gedaan. Om ernst en omvang van de psychosociale gevolgen van een faillissement enigszins in kaart te kunnen brengen, is een beperkt onderzoek gedaan bij acht gefailleerden. Van de acht respondenten blijken er zeven te voldoen aan de DSM-III-R criteria van de posttraumatische stressstoornis (P.T.S.S.). Veel voorkomende klachten zijn onder andere vitale uitputting, depressie en angst.

Juridische achtergronden van het faillissement

Als een burger of rechtspersoon niet meer zijn schulden kan voldoen, kan er bij de Rechtbank een aanvraag tot faillissement worden ingediend. Er zijn twee manieren van failliet gaan:

Privé failliet gaan, dat wil zeggen dat de persoon zelf failliet gaat, wat doorgaans het geval is bij een eenmanszaak.

De rechtspersoon gaat failliet, bij voorbeeld een stichting of vennootschap.

Als de persoon privé failliet wordt verklaard, neemt de door de Rechtbank benoemde curator direct na de uitspraak van de rechter alle bezittingen van de gefailleerde in beslag. De curator heeft de beschikkingsbevoegdheid van goederen. De gefailleerde mag niet meer over zijn eigen vermogen beschikken en niets meer zelfstandig beheren. De curator neemt bedoelde werkzaamheden over, onder toezicht van de Rechter-Commissaris. Heeft de gefailleerde een salaris/uitkering, dan dient deze dit kenbaar te maken aan de curator. De Rechter-Commissaris kan bepalen of een deel of het volledige salaris/uitkering ter beschikking komt van de gefailleerde. Verder mag de gefailleerde zonder toestemming van de Rechter-Commissaris zijn woonplaats niet verlaten (het woonplaatsbeginsel). Alle post van de gefailleerde wordt geblokkeerd en komt bij de curator terecht (de postblokkade).

Als de persoon niet privé failliet wordt verklaard, blijft het vermogen

van de persoon zelf buiten beschouwing. De curator krijgt alleen het vermogen van het bedrijf. De gefailleerde wordt werkloos en krijgt een uitkering.

De curator draagt er zorg voor dat de schuldeisers zoveel mogelijk hun geld terugkrijgen. Bovenstaande zaken over de toedracht van een faillissement staan onder andere beschreven in de Faillissementswet (Van Maiswinkel 1988).

Het begrip posttraumatische stressstoornis

Uit verschillende onderzoeken is gebleken, dat mensen die hebben blootgestaan aan traumatische ervaringen, zoals zware of ongebruikelijke stress, te kampen kunnen krijgen met blijvende psychische stoornissen. Deze stoornissen vertonen opvallende overeenkomsten, waardoor ze in de DSM III (APA 1987) als een nieuwe categorie zijn opgenomen: de posttraumatische stressstoornis (P.T.S.S.). De belangrijkste criteria, die de aanwezigheid van een P.T.S.S. bepalen, zijn:

1. De aanwezigheid van een duidelijke stressor.
2. Herbeleving van het trauma.
3. Verminderde respons en betrokkenheid op de buitenwereld.
4. De aanwezigheid van minstens twee symptomen, zoals onder andere slaapproblemen, vermijden van situaties die herbelevingen veroorzaken.

Vraagstelling

In de jaren 1986, 1987 en 1988 waren jaarlijks gemiddeld zo'n 4000 uitgesproken faillissementen (C.B.S. 1989). Via een juridisch adviesbureau werd het signaal ontvangen, dat mensen die failliet worden verklaard vaak te maken krijgen met emotionele en lichamelijke klachten. Omdat een faillissement beschouwd kan worden als een traumatische levenservaring, is het van belang te onderzoeken of er na een faillissement inderdaad sprake is van een P.T.S.S. Daarom is nagegaan welke klachten zich na een faillissement voordoen en in hoeverre er sprake is van lichamelijke of geestelijke klachten die wijzen op een P.T.S.S. Deze vaststelling geeft namelijk een indicatie van de ernst van de klachten.

Methoden

Gegevens zijn verzameld met behulp van vragenlijsten en een vrije attitude interview. Met medewerking van genoemd juridisch adviesbureau en een Stichting voor gefailleerden hebben acht personen zich bereid verklaard mee te werken aan dit onderzoek. De volgende vragenlijsten zijn gebruikt:

1. Maastrichtse Vragenlijst (Appels e.a. 1983). Deze zelfbeoordelingsvragenlijst geeft een indicatie van de mate van vitale uitputting.
2. Zung Depressie Schaal (Dijkstra 1974). Deze schaal meet depressieve symptomen.
3. Klachtenlijst SCL-90 (Arrindell, Ettema 1986). Deze vragenlijst geeft inzicht in de ervaren pathologie (als toestand) over een aantal dimensies.
4. Zelf-Beoordelings Vragenlijst, Z.B.V., (Van der Ploeg, Defares, Spielberger 1979). Deze vragenlijst bestaat uit twee afzonderlijke zelfrapportage vragenlijsten, waarmee een tweetal te onderscheiden angstconcepten kunnen worden gemeten, de toestandsangst (state-anxiety) en angstdispositie (trait-anxiety).
5. Voor het verzamelen van gegevens betreffende de gevolgen van het faillissement is ook gebruik gemaakt van het vrije attitude interview (Scheurs 1987).

Resultaten

De resultaten van dit onderzoek hebben betrekking op een kleine en niet aselekte steekproef, welke bestaat uit acht mannen, variërend in de leeftijd van 33 tot 62 jaar. De belangrijkste gegevens omtrent deze respondentengroep zijn samengevat in tabel 1.

Tabel 1: Persoonlijke gegevens van de gefailleerden verkregen uit de interviews

Persoon	A	B	C	D	E	F	G	H
Geslacht	m	m	m	m	m	m	m	m
Leeftijd	41	45	49	33	49	40	39	61
Datum faillissement	sept. '76	juni '80	okt. '84	aug. '87	mrt. '87	juli '80	dec. '82	mrt. '69
Huidige werksi- tuatie	vast werk	vast werk	+/- werk	geen werk	geen werk	vast werk	geen werk	+/- werk
Faillisse- ment naar rechts- vorm	nat. per- soon	onder- ne- ming BV	onder- ne- ming (E.)	onder- ne- ming (E.)	onder- ne- ming (BV)	onder- ne- ming (BV)	onder- ne- ming (VOF)	onder- ne- ming (E.)

+/- = met tussenpozen

m = mannelijk

E. = eenmanszaak

Er zijn een aantal opmerkelijke feiten vast te stellen. Uit de vragenlijsten is gebleken, dat van de acht onderzochte personen zeven personen psychische klachten vertonen. De scores van de gefailleerden op de Maastrichtse Vragenlijst wijzen op vitale uitputting bij zes personen. De scores op de Zung Depressie Schaal wijzen op het bestaan van een duidelijke depressieve component bij zes van de acht respondenten. De scores van de respondenten op de Z.B.V. worden vergeleken met de scores van een poliklinische psychiatrische patiëntengroep. Vier gefailleerden scoren boven het gemiddelde van de poliklinische psychiatrische patiëntengroep, wat toestandsangst betreft. Vijf gefailleerden scoren boven het gemiddelde van die groep wat angstdispositie betreft. De psychoneuroticisme scores, verkregen uit de SCL-90 vragenlijst, zijn bij zeven van de acht respondenten hoog tot zeer hoog, in vergelijking met de gemiddelde score van een normale populatie. Van die zeven personen scoorden er zelfs twee hoger dan de gemiddelde score van een groep poliklinische psychiatrische patiënten.

Uit de interviews van de acht gefailleerden lijken er zeven te voldoen aan de criteria van een P.T.S.S. Het criterium herbeleving van het trauma, is bij voorbeeld bij alle respondenten aanwezig. Verder blijkt uit de interviews dat bij zeven personen de klachten kort na het faillissement optraden, in ieder geval binnen zes maanden. Bij zes van de zeven personen waren de klachten in 1988, het jaar van het onderzoek, nog aanwezig.

De resultaten van de vragenlijsten wijzen sterk in de richting van een P.T.S.S. bij zes van de acht gefailleerden. Deze conclusie is zowel gebaseerd op de resultaten van de vragenlijsten als wel op de resultaten van de interviews.

Discussie

De laatste jaren is in Nederland onderzoek gedaan bij slachtoffers van onder andere incest, concentratiekampen, verkrachtingen en trein- of vliegtuigkapingen. Een groep die geen aandacht heeft gekregen zijn mensen die failliet gaan. Uit dit onderzoek zijn echter aanwijzingen af te leiden, dat een faillissement lichamelijke en emotionele gevolgen kan hebben, die kunnen wijzen op de aanwezigheid van een P.T.S.S. Vanwege het geringe aantal respondenten kan over dit verband geen harde uitspraak worden gedaan. Daarvoor was de steekproef veel te klein. Bovendien was er bij de respondenten een grote spreiding wat betreft het tijdstip van het faillissement en het tijdstip van het onderzoek (tabel 1). De verkregen resultaten pleiten er echter wel voor meer onderzoek te doen. Een grotere en met meer zorg samengestelde steekproef is dan een eerste vereiste. De factor 'tijdstip van het faillissement' moet daarbij nauwkeuriger afgebakend worden. Bij het bena-

deren van respondenten zal gelet moeten worden op de verzekering van volledige anonimiteit. Respondenten moeten ervan overtuigd zijn dat medewerking aan het onderzoek geen nadelige gevolgen oplevert. In dit kader is de samenstelling van een extra grote steekproef aan te bevelen om rekening te kunnen houden met de uitval van gefailleerden, gezien de enorme beladenheid en bedreiging die van het onderwerp en het onderzoek uitgaan. In dit onderzoek is namelijk gebleken, dat mensen alleen meewerkten als ze benaderd werden door hun advocaat of door een medewerker van de Stichting van Gefailleerden. Andere wervingsprocedures leverden niets op. Vervolgonderzoek is echter noodzakelijk om al of niet een duidelijk verband te kunnen leggen tussen faillissement en de aanwezigheid van een P.T.S.S. Hierbij zal tevens gelet moeten worden op factoren die het verband kunnen beïnvloeden, zoals leeftijd, geslacht van de gefailleerde, rechtsvorm, beloop of tijdstip van het faillissement.

Literatuur

- American Psychiatric Association (1987), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 3rd edition, Revised, Washington.
- Appels, A. (1983), The year before myocardial infarction. In: T. Dembroski e.a. (red.), *Biobehavioral basis of coronary heart disease*, 18-37.
- Arrindell, W.A., J.H.M. Ettema (1986), *Handleiding bij een multidimensionele psychopathologie-indicator*. Lisse.
- Centraal Bureau voor Statistiek (1989), *Kwartaalbericht: Rechtsbescherming en veiligheid* 2, (1), 's-Gravenhage.
- Dijkstra, P. (1974), De Zelf Beoordelingsschaal voor depressie van Zung. In: H.M. van Praag, H.G.M. Rooymans (red.), *Stemming en ontstemming*, Amsterdam.
- Maiswinkel, H.E. van (1988), *Faillissementswet*. Zwolle.
- Ploeg, H.M. van der, P.B. Defares, C.D. Spielberger (1979), *Handleiding bij de Zelf Beoordelings Vragenlijst*. Lisse.
- Schreurs, M.L. (1987), *Handleiding vrije attitude interview*. Maastricht.

Summary: The psycho-social sequelae of bankruptcy

Up till now no research has been undertaken into the psycho-social changes in a private person's living conditions, following that same person's bankruptcy. To chart out, albeit in a limited way, severity and extent of these psycho-social consequences a small investigation has been carried out into the experiences of eight people after each of them had been declared 'bankrupt'. Out of these eight people, seven appear to meet the criteria of a condition known as 'post-traumatic stress disorder'. The most occurring complaints are vital exhaustion, depression and anxiety.

De auteurs zijn verbonden aan de vakgroep gezondheidsvoorlichting en -opvoeding van de Rijksuniversiteit Limburg.

Het artikel werd voor publikatie geaccepteerd op 4-4-1991.